

eval Dubrovnik/ Summary (155.-157.), Popis češće korištenih kratica (157.-159.), Izvori i literatura (159.-165.) i Bilješka o autoru (165.).

U kasnosrednjovjekovnom Dubrovniku trgovina vinom podijeljena je na *veliku* i *malu* s time da crveno i bijelo vino koje se proizvodilo nije smjelo biti miješano s medom. Zahvaljujući istraživačkom radu autora, poznat je podatak o veleprodajnoj cijeni vina u XIV. stoljeću. Naime, tada se za jedan perper moglo dobiti oko 80 litara vina ili 24 kg janjetine odnosno 46,8 kg pšenice. Iznenađuje podatak da se za pola litre vina mogao dobiti jedan kilogram pšenice, no to ne znači da je vino bilo jeftino nego naprotiv, da je pšenica bila skupa.

Uz temu *krčmi* autor postavlja pitanje povezanosti pijenja vina s narodnom kulturom jer je vino u kasnosrednjovjekovnom Dubrovniku bilo prehrambeni i, uz vodu, glavni napitak. Osim toga, autor spominje trgovinu vinom te položaj krčmara i krčmarica u Dubrovniku, čiji je status nezadovoljavajuće istražen, a koji su zasigurno imali važnu ulogu u zbivanjima u krčmama.

Dubrovački krčmari najčešće nisu posjedovali radni prostor, krčmu već su bili njezini zakupci, no posjedovali su dio inventara poput lonaca ili tava, što se vidi u sudskim spisima gdje se uz krčmara spominjao i vlasnik, najčešće plemići ili bogati pučani. Glede krčmara i krčmarica autor zaključuje da nisu bili na *najboljem glasu*, a prema materijalnom stanju ih svrstava u srednji sloj stanovništva grada. Nadalje, preko tablica, autor dokazuje da su krčmari imali toliko sredstava da su mogli darivati crkve i samostane ništa slabije negoli drugi obrtnici.

Dubrovačke srednjovjekovne krčme bile su razasute gradom, smještene u kamenim kućama, a radno vrijeme je bilo do *trećeg zvona*. Unutrašnjost nije poznata dok podatak o najvećoj posjećenosti tijekom hladnijih mjeseci "...indirektno potvrđuje i tezu o analogiji životnog ritma srednjovjekovnog čovjeka s ritmom prirode", što je zaključak autora. Zahvaljujući grafikonima, autor predočuje podatke o posjetiteljima krčmi: na prvom su mjestu mali obrtnici a na posljednjem tekstilni radnici i zaposlenici agrara dok plemića uopće nema na popisu.

Na kraju, uz prilog u kojemu su izbori korištenih (neobjavljenih) dokumenata i dvije krčmarske oporuke, autor daje svoj zaključak naglašavajući da je "...ovaj rad pokušaj da se bar djelomično ispuni rupa u našem znanju o životu Dubrovnika i njegovih stanovnika u kasnom srednjem vijeku."

Možemo zaključiti da je ta knjiga važan doprinos proučavanju svakidašnjeg života u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama, u ovom slučaju u Dubrovniku. S obzirom na to da je obrađeno područje prilično zapostavljeno u suvremenoj hrvatskoj historiografiji, dok je s druge strane vrlo popularno u europskoj medievistici, knjigu možemo smatrati vrijednim predloškom za daljnja istraživanja raznih aspekata svakidašnjeg života u hrvatskom srednjovjekovlju.

Vladimir Huzjan

Marijan Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine, Analitički inventar oporuka i abecedno kazalo oporučitelja*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2002., 262. str.

U izdanju Državnog arhiva u Dubrovniku tiskana je knjiga *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine, Analitički inventar oporuka i abecedno kazalo oporučitelja* autora Marijana Sivrića. Oporuke kancelarije stonskog kneza obrađene su s arhivističkog stajališta kao analitički inventar s kazalom. Kako autor navodi, razlog odabira teme bilo je loše stanje te serije u arhivskom fondu kancelarije stonskog kneza prouzrokovano neadekvatnim smještajem.

U knjizi se M. Sivrić koristi unaprijed utvrđenim pristupom i konceptom koji ima tri glavna dijela. U uvodnoj studiji, koja nije posebno navedena kao poglavlje, obrađen je način vođenja

oporuka u Dubrovačkoj Republici, s historijatom i načinom poslovanja središnjih ureda, lokalnih kancelarija u *knežijama*, *kapetanatima* i samoupravnim općinama (9.-110.). U drugom dijelu, analitičkom inventaru oporuka, autor daje prikaz po knjigama i kronološkom načelu s podacima o: oporučiteljevu prezimenu i imenu, očevu imenu, mjestu rođenja ili prebivanja, zanimanju ili položaju u društvu, datumu nastanka i promulgacije oporuke, signaturi s oznakom kodeksa i stranice (110.-117.). U trećem dijelu slijedi abecedno kazalo koje sadrži oporučiteljevo ime i prezime, mjesto nastanka oporuke, zanimanje i signaturu (117.-233.).

Sadržaj knjige je kompleksan, a podijeljen je na 14 poglavlja s podnaslovima. Na početku, u *Riječi izdavača* (5.-7.) i *Pristupu* (7.-9.), autor obrazlaže razloge nastanka knjige i njezinu svrhu, zaključujući kako "...je svrha da olakša posao budućim istraživačima različitih stonskih tema kada se budu koristili građom oporuka Kancelarije stonskog kneza". U poglavljima koja slijede, *Prošlost Stona i poluotoka Rat (Pelješca)* (9.-14.) i *Gospodarski značaj Stona* (14.-17.), ukratko je izložena politička, gospodarska i crkvena povijest Stona i okolice.

O nastanku Stonske knežije, koja je ustrojena 1333. nakon što je Dubrovačka Republika preuzela poluotok Rat, govori se u poglavlju *Ustroj Stonske knežije i nositelji vlasti* (17.-26.); autor opisuje ovlasti stonskoga kneza i podjelu vlasti. U poglavlju *Pisarska služba-kancelari državne i lokalnih kancelarija i središnjih ureda Republike* (26.-32.), dan je osvrt na kancelare, pisare i notare središnjih ureda i samoupravnih jedinica, knežija i dr.

Poseban osvrt na stonsko područje i njegova kancelara obrađen je u poglavlju *Kancelarija Stonskog kneza i njezino djelovanje od osnutka do 1808. godine* (32.-46.); autor nabroja do danas sačuvanih 10 serija stonske kancelarije. Ukupni sačuvani fond Kancelarije stonskog kneza sadrži 346 knjiga spisa - najstarija je knjiga *Lamenta de Stagno* koja počinje s 1410. godinom. Jezik kojim su se kancelari koristili u Stonu bio je talijanski i nešto malo latinski. Postojali su pisari i kancelari koji su se koristili hrvatskim jezikom i pismom *bosančicom* te latinicom, a u izvorima se spominju kao "*cancellarius slavici ydiomatis*" (Nikola Vukašinić) i "*scribanus in lingua sclava*" (Maroje Plitčić).

U poglavljima *O testamentu* (46.-49.), *Tradicija oporuke na prostoru Dubrovačke Republike* (49.-57.) i *Oporuke Stonske kancelarije* (57.-110.) autor opisuje tipove oporuka, njihovu podjelu, nutarnju strukturu, vanjski izgled, funkciju, mjesto čuvanja, elemente valjanosti i dr. Najstarija sačuvana oporuka stonske kancelarije potječe iz 1447., a autor zaključuje kako "*nema sumnje da se oporučivanje prakticiralo i prije, najvjerojatnije (...) po uključenju Rata (Pelješca) i grada Stona u sastav Dubrovačke Republike 1333. godine*".

U poglavlju *Pregled knjiga stonskih oporuka* (110.-117.) autor daje pojedinačni opis 12 knjiga oporuka nastalih u stonskoj kancelariji koji se, odnose na razdoblje od 1447. do 1811. Rad kancelarije stonskog kneza bio je nastavljen u vrijeme francuske uprave, najprije u zatečenome a kasnije u izmijenjenom stanju; uspostavom austrijske vlasti njezin rad je u potpunosti prestao. Knjige stonske kancelarije ostale su u Stonu sve do početka 20. stoljeća kada su prebačene u Dubrovački arhiv.

U završnim poglavljima knjige, koju čine *Dodatak* (117.-132.), *Analitički inventar oporuka* (137.-187.), *Abecedno kazalo oporučitelja* (187.-243.), *Kazalo imensko* (243.-255.) i *Kazalo imena mjesta* (255.-258.), autor dodaje i prijepis odabranih oporuka na latinskom jeziku i fotografije, zaokružujući time svoje djelo u jedinstvenu cjelinu.

Marijan Sivrić je sasvim sigurno uložio mnogo truda kako bi napisao taj rad te time dao velik doprinos hrvatskoj historiografiji objavljivanjem popisa i podjele sačuvane građe Kancelarije stonskog kneza. Osim toga, izbor tema za proučavanje koje pružaju stonske oporuke su raznolike i kreću se od demografskih i onomastičkih do socijalnih, gospodarskih, crkveno-vjerskih i kulturnih. Autor daje i svoj zaključak u kojemu kaže kako su oporuke "...iznimno vrijedna i zahvalna

podloga za proučavanje cjeline strukture stonskog društva u jednom širem, gotovo 400 godišnjem vremenskom rasponu”.

Vladimir Huzjan

Miloš Milošević, *Pomorski trgovci, ratnici i meceni: studije o Boki Kotorskoj XV-XIX stoljeća*, prir. Vlastimir Đokić, Equilibrium-CID, Beograd-Podgorica, 2003., 634 str.

Miloš Milošević (Split, 1920.) odvijetak je starih i u bokeljskoj povijesti dobro poznatih dobrotorskih pomorskih obitelji Milošević i Radoničić. Student prava na Sveučilištu u Padovi, romanist i povjesničar (doktorirao u Zadru 1974. godine na temu “Boka Kotorska za vrijeme mletačke vladavine”), ali i svestrani umjetnik (pjesnik i glazbenik), Milošević je tijekom svoje bogate i poljima interesa raznovrsne karijere djelovao kao sudski službenik u Okružnom sudu u Kotoru, potom u raznim glazbenim ustanovama u Srbiji i Crnoj Gori te – po povratku u zavičaj – od 1953. do umirovljenja 1985. godine – kao djelatnik Istorijaskog arhiva u Kotoru (ravnatelj od 1978.). Zaslužan za razvoj arhivistike i arhivske službe u matičnom arhivu, Milošević je u nizu svojih brojnih knjiga (npr. “Studije iz književne i kulturne prošlosti”, Titograd, 1987.; “Andrija Paltašić Kotoranin”, Cetinje, 1994., “Testament Đurđa Crnojevića. Kritičko izdanje s komentarom”, Podgorica – Cetinje, 1994. i dr.), znanstvenih studija, rasprava i članaka dao nemjerljive prinose proučavanju bokeljske prošlosti. Pomorstvo i trgovina, pomorske obitelji, istaknuti pojedinci (ratnici, pomorci, kulturni pregaoci, umjetnici), kulturne znamenitosti i umjetnička baština gradova i naselja u Zaljevu hrvatskih svetaca, samo su panoramski izbor i presjek brojnih tema kojima je upravljeno autorovo istraživačko pregnuće.

Knjiga koju ovdje predstavljamo upravo je pokušaj da se na jednome mjestu objedini i zainteresiranom čitateljstvu i znanstvenoj javnosti podastre dio tog svestranog opusa, dobrim dijelom nedovoljno poznatog mlađoj generaciji hrvatskih historiografa.

Sukladno znanstvenim promišljanjima i raznovrsnoj tematskoj upravljivosti Miloša Miloševića, knjiga sadrži četiri cjeline unutar kojih se nalazi više poglavlja – autorovih studija i rasprava. Prva cjelina, naslovljena “Pomorstvo – izvor života na kamenu” (11.-132.) broji četiri priloga iz pomorske prošlosti Boke kotorske. Tekst “Neki aspekti pomorske privrede Boke Kotorske u doba mletačke vladavine” (11.-70.) podrobna je, zaokružena studija koja pomno – tragom spoznaja historiografije te uvidom u građu iz kotorskog arhiva – prati razvojne sastavnice bokeljskoga pomorstva tijekom gotovo pet stoljeća neprekinutoga mletačkog vrhovništva, razdjeljujući ih na tri središnje etape: pripremno doba tijekom XV. i XVI. stoljeća (suženiji oblici trgovine, postupno formiranje sloja brodovlasnika, novčara i trgovačkih posrednika iz redova građanstva, postupan proces osamostaljenja Kotoru okolnih naselja), razdoblje XVII. stoljeća tijekom kojega Perast stječe samostalnost i preuzima prvenstvo u pomorskoj trgovini te doba XVIII. stoljeća kad uzlet pomorske privrede bilježe i druga bokeljska mjesta (Prčanj, Dobrota, Stoliv, hercegovačka obala). Studija sadrži niz konkretnih podataka, ponajprije o obiteljima – nositeljima bokeljske pomorske privrede – i svakako je nezaobilazno i poticajno štivo za pristupanje istraživanju navedene problematike.

Rad “Razvoj pomorske privrede u hercegovačkom kraju u prvoj polovini XVIII vijeka” (71.-94.) teži upozoriti na specifičnosti u razvojnim etapama pomorstva Herceg-Novoga i njegova područja. Gospodarski uspon hercegovačkog pomorstva, zasnovan ponajprije na kapitalu useljenika (ponajprije hajduka), autor promatra putem djelovanja obitelji Palikuća, Tomašević, Vukičević, Živković, Bjelopavlić i dr., preko raščlambe plovidbenih pravaca njihove trgovačke flote, kao i vrste brodovlja i izvezenih proizvoda.